

OBLIGAȚIILE ȘI PRIVILEGIILE NEGUSTORILOR DIN MOLDOVA ÎNTRE ANII 1774 ȘI 1832

IOAN MURARIU

La sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea negustorii pămînteni, numiți *raele*, spre deosebire de cei *sudiți*, adică supuși ai unor consulate străine din Iași, aveau numeroase obligații bănești față de Vistieria țării, față de unele instituții și față de stăpînul feudal pe al cărui teritoriu își făceau „alijverişul“¹.

Dările bănești față de Visterie rezultă din cele cîteva hrisoave domnești care au fost date în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și în primele trei decenii ale secolului următor.

Un hrisov deosebit de important este cel din anul 1783, dat de domnul Alexandru C. Mavrocordat pentru breasla negustorilor pămînteni din Iași². Potrivit acestui hrisov, fiecare negustor trebuia să achite Vistieriei o dare anuală de un leu și 67 bani, împreună cu o altă dare, numită *răsură* (cîte 14 parale de leu). Deci, la un impozit de circa 1,5 lei se adăuga răsura de 21 parale; în total, aceste două dări se ridicau la circa 2 lei. Hrisovul amintit mai cuprinde reglementări pentru negustorii străini, norme de organizare a breslei, unele scutiri pentru breaslă și altele.

Breasla negustorilor pămînteni din Iași a mai primit un hrisov în anul 1786, de la domnul Alexandru I. Mavrocordat. În acest hrisov sînt înscrise obligații mai mari decît în cel din 1783 și în altele anterioare. Astfel, dacă prin hrisoavele mai vechi — după cum declara chiar domnul — negustorii aceștia nu erau obligați la plata birului, prin hrisovul din 1786 ei erau obligați să achite Vistieriei gospod (domnești) un *bir* de 15 lei pe an (jumătate la Sf. Gheorghe și jumătate la Sf. Dumitru). La birul anual de 15 lei, fiecare negustor din breaslă datora „și cîte cinci parale de tot leul, răsura“. Mărimea rásurii era deci de 75 parale (adică un leu și 35 parale), sumă ce însoțea birul. Dughenele erau impuse la o altă dare, numită *ajutorință* (sau *agiutorință*), în felul următor: 25 lei lipscănia, 20 lei brașovenia și 15 lei bogasieria. Ajutorința era plătită și de crișme. Odată cu ea se plătea și cîte 14 parale de leu drept răsura (fond din care se achitau lefurile funcționarilor fiscului).

1 Pentru unele dări vezi A. Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1977, p. 101-102.

2 Th. Codrescu, *Uricariul*, partea a II-a, 1852, p. 37-43.

Dughenele mai trebuiau să plătească și câte 60 bani (1/2 leu) pe an „la slujba cotăritului”³. Darea numită *cotărit* era plătită de negustorii ce vindeau marfă cu cotul, sau de negustorii care trebuiau să-și măsoare butoaiile înainte de a-și vinde băutura⁴.

Prevederile hrisovului din 1786 au fost confirmate printr-un altul, din 1 decembrie 1799, dat de domnul Constantin Ipsilanti. Se menționează, în plus, următoarele: fiecare negustor cuprins în „catastihul Vistieriei cu pecete gospod”, să aibă voie a ține, pentru trebuința casei sale, un om străin, de peste hotar; la vremea ajutorinței, crișmele vor plăti câte 3 lei de bute și câte 60 parale (adică 1,5 lei) de poloboc⁵.

Din anul 1814 se păstrează unhrisov dat de domnul Scarlat Alex. Callimachi breslei negustorilor armeni din Roman. Este o confirmare a unor privilegii mai vechi, pe care le aveau negustorii acestei bresle. Documentul se aseamănă, în multe privințe, cu hrisoavele amintite mai sus. Atita doar că birul anual se fixează pe total breaslă la suma de 1.500 lei, cu cunoscuta răsură de „15 parale de tot leul”. Fiecare negustor trebuia să-și achite birul, rezultat prin *cislă*, în două *vadele*, adică termene: 1/2 la Sf. Gheorghe și 1/2 la Sf. Dumitru. Documentul acesta este important și pentru că face o ierarhizare a dughenelor, după importanța lor⁶.

Pe lângă obligațiile bănești față de Vistierie, negustorii mai trebuiau să contribuie cu anumite sume pentru *întreținerea podurilor*, adică a străzilor. În legătură cu aceasta se păstrează un document din 15 ianuarie 1813, dat de Scarlat Callimachi pentru veniturile podurilor din Iași⁷, și altul pentru orașul Botoșani, dat la 15 decembrie 1820⁸.

Negustorii orașelor și țărgurilor mai aveau obligația de a contribui cu anumite sume la *cutia* (casieria) țărgului respectiv. În acest sens se păstrează un document din 23 iulie 1823, privitor la orașul Bacău. Se menționează acolo că banii adunați în *cutie* trebuiesc folosiți „numai pentru trebuințele obștești ale țărgului, și mai cu dinadinsul pentru alcătuirea de o școală obștească (...)”⁹. Hrisovul domnului Ioan Sandu Sturza din 23 ianuarie 1828 cuprinde cam aceleași lucruri, dar pentru orașul Botoșani, care se găsea într-o situație grea din punct de vedere edilitar¹⁰.

³ Ibidem, p. 77.

⁴ A. Oțetea, op. cit., p. 101.

⁵ V. A. Urechîă, *Istoria românilor*, tomul VII, seria 1774-1800, București, 1894, p. 286-287.

⁶ D. Z. Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc, 1473-1868*, București, 1931, p. 240-243.

⁷ N. Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, București, 1902, p. 491-498. În hrisov se menționează că negustorii sudiți „să su să superi” cu astfel de dări.

⁸ Buletinul I. Neculce, anul 1, fasc. 1, octombrie 1921, p. 123-125.

⁹ *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și țărguri*. Moldova, seria A, vol. II, Dir. Gen. a Arhivelor Statului din R.P.R., București, 1960, p. 93-96.

¹⁰ Arh. St. Botoșani, *Colecția de documente (Primăria orașului Botoșani)*, mapa X, doc. nr. 198.

La sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea negustorii mai aveau obligații și față de Cutia de milostenii sau *Cutia milelor*. În această cutie se strîngeau fonduri pentru ajutorarea celor săraci¹¹. Dintr-un document cu data de 21 februarie 1778 constatăm că în fiecare duminică bacalii de frunte din Botoșani trebuiau să depună la *Cutie* cîte doi bani, iar bacalii de mijloc cîte un ban. Cu sumele strînse în Cutia milelor din acest oraș urma „să se ajute la lipsuri bătrîinii și văduvele breslei, cum se va găsi cu cale de epitropi și staroste”¹². O precizare o tuturor persoanelor și instituțiilor din Moldova care urmau să contribuie cu bani la Cutia milelor a fost făcută în anul 1799, de către domnul Alexandru Ipsilanti. Între altele, în document se menționează că negustorii din Moldova, „legați cu dajde în Vistierie, cu hrisoave-gospod”, vor da la această Cutie cîte doi lei pe an (în două rate), iar crișmele din Iași cîte 90 lei pe an¹³.

Veniturile Agiei, strînse pe jumătate la Sf. Gheorghe și pe jumătate la Sf. Dumitru, proveneau, în parte, și de la negustori. În anul 1776, din totalul acestor venituri 30 lei proveneau de la starostele de bacali, 20 lei de la starostele de pitari, cîte 10 lei de la starostii de crișmari și abăgeri, doi leide la toată crișma mare și un leu de la toată crișma mică¹⁴.

Negustorii de pește erau obligați la o dare bănească numită *măgerie*¹⁵. Din 18 martie 1795 se păstrează un document din care rezultă că venitul măgeriei urma să provină din vînzarea peștelui — proaspăt sau sărat — după cum urmează: Cei ce vor vinde pește în Galați, să plătească „cîte patru parale de leu”; cei ce vor vinde în alte orașe ale Moldovei pește sărat sau proaspăt, vor plăti cîte 60 de bani (1/2 leu) „de tot boul ce va fi la cară” și cîte 40 de bani (1/3 leu) „de tot calul”¹⁶.

Existau mulți negustori în Moldova care făceau comerț cu vite, pe care le îngrășau înainte de a le vinde. Pentru aceste vite, numite „de tamazlic”, negustorii plăteau o dare numită *cuniță*¹⁷.

Din unele documente ar rezulta că mai era o dare, numită *fumărit*, și care era plătită de dughene¹⁸.

11 Uneori, aceste fonduri se foloseau și pentru „ajutorarea” văduvelor de boieri, sau a boierilor scăpătați.

12 D. Z. Furnică, *Din istoria comerțului la români (mai ales băcănia). Publicațiune de documente inedite, 1593—1855*, București, 1908, j. 62-63.

13 Th. Codrescu, *Uricariul cuprînzătoriu de hrisoave, firmanuri și alte acte ale Moldovei din suta a 14-a pînă la a 19-a*, Iași, 1853, Tipografia Buciumul român, pe 1-10.

14 Petru Rășcanu, *Lefurile și veniturile boierilor moldoveni la 1776*, Iași, 1887, p. 15-16. Pentru veniturile Agiei la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, vezi N. Grigoraș, *Dregătorii tirgurilor moldovenesti și atribuțiunile lor pînă la Regulamentul Organic*, Iași, 1942, p. 107.

15 N. Iorga, *Istoria comerțului românesc (epoca mai nouă)*, București, 1925, p. 79.

16 Th. Codrescu, *Uricariul*, partea a IV-a, p. 71.

17 Veniamin Ciobanu, *Aspecte ale relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în sec. al XVIII-lea*, în Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași, VIII, 1971, p. 141.

18 D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. 309-310.

Pe lângă obligațiile față de Vistierie și alte instituții, majoritatea negustorilor mai aveau obligații și față de stăpînul tîrgului în care trăiau, dacă acest tîrg era stăpînit de un boier sau de o mănăstire. Negustorii le plăteau acestora *bezmănul* anual, care era o chirie pentru locurile ocupate de dughene și crișme¹⁹. Mărimea bezmănului varia în funcție de numărul de *stîinjen* *liniari* pe care dughena îi ocupa la stradă, precum și în funcție de poziția dughenei față de centrul tîrgului. În anul 1793 dughenele din Focșani plăteau drept bezmăn cîte 5 lei de stîinjen (2,23 metri) pentru locul de fruntă, cîte 3 lei pentru locul de mijloc și cîte 2 lei pentru „locul cel mai de jos”²⁰.

În anul 1828 negustorii din tîrgul Sculeni îi plăteau stăpînului un bezmăn anual de un leu pentru fiecare stîinjen. Acest bezmăn trebuia plătit „în două cîștiguri”, adică în două rate, una la începutul și alta la jumătatea anului²¹.

În afară de stîinjen, la plata bezmănului se mai folosea și *cotul* (circa 0,65 metri). Astfel, în anul 1826 un dughengiu din Galați plătea bezmăn stăpînului locului „cîte doi lei, douăzeci parale di cot”²².

Documentele menționează că, în afară de bezmăn, stăpînii tîrgurilor mai percepeau unele dări de băuturile vîndute și pe cîșapii²³.

Un document din aprilie 1819, care este o învoială între fostul mare vornic Costache Mavrocordat, stăpînul moșiei Dracșani (ținutul Botoșani) și tîrgoveții de pe acea moșie, menționează că „prin capul uliței, sau prin medeanuri, acei ce vor vinde mărfuri datorî să fie a plăti *avaetul moșiei* (subl. ns., I. M.), precum se obișnuiește”²⁴.

O altă dare, cuprinsă în hrisoavele amintite și pe care negustorii o plăteau la iarmaroace, era *mortasipia*. Această dare era de 24 bani de fiecare vită marev înduță și se plătea stăpînului tîrgului sau moșiei pe care se ținea iarmarocul (12 bani plătea cumpărătorul și tot atîta vînzătorul vitei).

Atunci cînd își treceau mărfurile peste Dunăre, Nistru (pînă în anul 1812), Prut, Siret, Moldova, Bistrița și Trotuș, negustorii plăteau o dare numită *brudină*. Această dare o încasau boierii pe ale căror moșii se găseau podurile mobile sau vadurile respective, în baza unui hrisov acordat de domnul Moldovei²⁵.

Mulțimea obligațiilor bănești amintite mai sus, împreună cu plockanele pe care negustorii trebuiau să le dea unor dregători²⁶, au constituit o frînă în calea dezvoltării comerțului intern căci, din cauza lor, negustorii erau siliți să-și vîndă mărfurile la prețuri foarte ridicate.

19 Bul. I. Neculce, fasc. 5 1925, p. 227-228.

20 Doc. privitoare la ist. econ. a României (...), p. 18-20.

21 Arh. St. Iași, fond Documente, P. 296 4.

22 Arh. St. Galați, Colecția de documente, P. 1 33.

23 Arh. St., Vaslui, Colecția de documente, I 33 (depozitul Huși).

24 Doc. privitoare la ist. economică a omâniei (...), p. 74, 75 și 78.

25 I. Murariu, *Unii factori care au frînat dezvoltarea comerțului intern al Moldovei la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și în primele decenii ale sec. al XIX-lea*, în „Carpica”, Muzeul județean de istorie și artă Bacău, XII, 1980, p. 234-236.

26 A. Oțetea, op. cit., p. 102.

Avantajați erau negustorii *sudiți* care, neplătind aceste dări, își puteau vinde mărfurile mai ieftin și, de aceea, erau concurenți de temut pentru negustorii hrisovoliți (pămînteni).

Amintind toate aceste dări bănești nu trebuie să pierdem din vedere că negustorii pămînteni se bucurau și de unele *privilegii*, cuprinse și ele în hrisoavele din perioada la care ne referim.

În anul 1783 breasla negustorilor pămînteni din Iași era scutită de cai de menzil, de zaharele, de găzduirea unor persoane și de „alte angării”²⁷. Aceste privilegii au fost întărite în anul 1786, cînd s-a mai prevăzut în plus ca negustorii breslei să aibă 300 stupi scutiți de *deseatină* și 600 vedre de vin scutite de *vădrărit*. De asemenea, *ceaușul* breslei era scutit de bir²⁸. Printr-un alt hrisov, din anul 1799, negustorii acestei bresle aveau dreptul la 500 stupi scutiți de *deseatină* și la 1.000 vedre de vin scutite de *vădrărit*²⁹.

Unii domni ai Moldovei au acordat scutiri și privilegii nu numai breslelor, ci și unor negustori, drept recompensă pentru merite deosebite în aprovizionarea orașelor cu mărfuri. De astfel de hrisoave s-au bucurat bacalii Ioan Cuzu din Botoșani (scutit, în anul 1822, de *goștină*, *deseatină* și *vădrărit*)³⁰ și Costache Lascu din Iași (scutit, în anul 1826, de *ajutorință*, *fumărit* și alte dări)³¹.

Din cele prevăzute pînă aici rezultă că în perioada imediat premergătoare Regulamentului Organic negustorii pămînteni din Moldova erau impuși la numeroase dări bănești. Aceste dări, împreună cu alți factori³², au acționat ca adevărate frîne în calea dezvoltării comerțului intern al Moldovei.

Regulamentul Organic, introdus în Moldova în anul 1832, a desfințat vămile interne și numeroasele dări amintite mai sus, înlocuindu-le cu o dare unică pentru negustori, numită *patentă*³³. Modernizarea sistemului fiscal a fost unul din factorii care au favorizat intensificarea schimburilor interne în Moldova în perioada regulamentară.

27 Th. Codrescu, *Uricariul*, partea a II-a, 1852, p. 37-43.

28 *Ibidem*, p. 43-47.

29 V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 286-287.

30 D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. 309-310.

31 *Ibidem*, p. 357-358.

32 I. Murariu, *op. cit.*, p. 229-244.

33 *Istoria României*, vol. III, Ed. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 944.

LES OBLIGATIONS ET LES PRIVILÈGES DES COMMERÇANTS
DE LA MOLDAVIE ENTRE 1774 ET 1832

R é s u m é

L'auteur nous présente les nombreux impôts que les commerçants devaient d'acquitter à la Trésorerie de l'État ou aux propriétaires des bourgs où ils déployaient leur activité.

Ce grand nombre d'impôts a constitué un frein dans la voie du développement du commerce intérieur de la Moldavie pendant l'époque analysée.

À Partir de 1832, par le connu Règlement Organique, tous ces impôts ont été supprimés. Les commerçants moldaves ont été imposés à un seul impôt appelé *patentă*.